

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ РИСУНКА НА ФАКУЛЬТЕТЕ АРХИТЕКТУРЫ

Андрей Гайдар

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы важности учебного рисунка в образовании архитектора-художника, а также специфика его преподавания на факультете архитектуры.

Ключевые слова: рисунок, эскиз, архитектурный образ, композиция.

PARTICULARITIES OF TEACHING DRAWING AT THE FACULTY OF ARCHITECTURE

Andriy Gaydar

Annotation. The article examines some questions about the importance of training drawing in education of an architect-artist.

Key words: drawing, draft, architectural image, composition.

УДК

Тарас Гончаренко

доцент кафедри рисунка НАОМА

Завдання з рисунка на II курсі факультету архітектури НАОМА

А н о т а ц і я .

К л ю ч о в і с л о в а :

Для викладання навчальної теми “Рисунок” на другому курсі архітектурного факультету у першому семестрі виділяється 44 години, у тому числі 4 години на контрольну роботу та 10 годин для самостійної роботи. Виконання завдань пов’язане зі специфікою майбутньої професії. Вимоги програми з рисунка другого курсу ускладнюються порівняно з тими завданнями, які студенти виконували на першому курсі.

Почавши на першому курсі вивчення деталей архітектури та голови людини, зокрема рисуєчи капітель та череп, а також канонічну гіпсову голову, студенти другого курсу продовжують вивчати анатомічні особливості голови людини та об’єкти архітектури, але вже на більш складному рівні. На другому році навчання вони обов’язково мають виконати завдання, у яких поєднуються вивчення голови людини і архітектури. Перед кожним довгостроковим завданням студентам необхідно виконати ескізи, короткострокові начерки та замальовки.

Починається семестр з вивчення геометричних форм та складок драперій у завданні “Прості геометричні форми, доповнені драперіями”. Одночасно студенти вивчають зв’язок предметів та деталей архітектури у завданні з живопису “Натюрморт в інтер’єрі”. Продовжуючи рисувати голову людини, вивчають м’язи голови та шиї у завданні “Голова екорше”. Підсумовують набуті знання і закріплюють їх на більш складному рівні — у завданні “Гіпсова голова Давида Мікеланджело з фрагментами інтер’єру”. Зображуючи гіпсову голову на постаменті в коридорі академії, студенти поглиблюють отримані знання і виховують в собі вміння відтворювати складну форму у просторі та навчаються пов’язувати її з архітектурним середовищем.

На заняттях з рисунка важливо виховувати у студентів-архітекторів розуміння та відчуття архітектурного простору. Студенти мають зрозуміти взаємодію та функціональну доцільність частин і деталей простору, зв’язок між інтер’єром та предметами, які його наповнюють, відчуття, як у цьому просторі буде почувати себе людина. На аркуші паперу студенти вчать компонувати та правильно, з урахуванням перспективи, вибудовувати цей простір і його наповнення, виховують в собі відчуття пропорцій, розуміння співвідношення великих та малих форм. Лініями і тоном вони навчаються моделювати простір та об’єми в ньому.

Важливим завданням художника-архітектора є навчитись зображувати людину в архітектурі. Варто, можливо, за рахунок годин, відведених програмою з рисунка для самостійної роботи, давати студентам завдання робити начерки людей, зокрема виконувати швидкі рисунки людей, зображуючи їх у русі. Швидкі начерки з часом відточать вміння вільно зображувати людину в різних ракурсах та поворотах, виховуватимуть відчуття пропорцій та привчать студентів-архітекторів постійно малювати, маючи при собі альбоми та художні матеріали.

На старших курсах начерки людей необхідно ввести до обов’язкової програми, а головне наполягати, щоб студенти зображували людей під час виконання рисунків екстер’єрів та інтер’єрів. Швидкі начерки необхідно робити як у приміщенні, так і надворі. Людей слід зображувати в русі, під час роботи, спілкування — це навчить студентів малювати групи людей, природно відтворювати їхні рухи та жести. В майбутньому ці навички вигідно вирізнятимуть їхні роботи від менш професійних, на яких людина зображується як “стафаж”.

Студенти другого курсу, вивчаючи голову людини, працюючи над рисунками інтер’єрів та екстер’єрів, виконуючи начерки людей у русі, роблячи швидкі замальовки будівель та пам’яток архітектури, привчать себе співвідносити пропорції людини з тим, що її оточує.

Розуміння взаємодії архітектурних форм, створення архітектурного середовища, комфортного для людини, вміння уявити та зобразити на аркуші паперу майбутню будівлю ззовні та зсередини є важливим чинником для художника-архітектора.

У програмі з рисунка на другому курсі необхідно так методично розташувати завдання, щоб постановки з вивчення людини чергувались з вивченням архітектурних форм, зображення людини поєднувалося з вивченням архітектури.

Завдання I

Перше завдання семестру “Прості геометричні форми, доповнені драперіями” покликане виховувати у студентів просторове мислення, розуміння взаємодії між різними геометричними об’єктами, об’єднаними ритмами спадаючих та лежачих на них складок тканини.

Уміння рисувати драперії з відчуттям, що під ними знаходиться певна форма — це важливий момент становлення мислення майбутнього архітектора. Геометричні форми не обов’язково виставляти в ряд на площині. Добре, коли вони розташовані довільно. У такому положенні студенти відчують не тільки об’ємність форм, а й простір між ними.

Для натюрморту використовуються різні геометричні форми, бажано, щоб це були: куля, куб, призма, циліндр тощо. Можна урізноманітнити композицію, поставивши одну форму на іншу, наприклад, призму на куб. З’явиться додатковий, вертикальний, ритм у композиції та можливість гарно викласти складки драперій, спадаючих каскадом по різних геометричних формах. Студентам другого курсу можна ускладнити завдання, поставивши геометричні форми та покласти драперії на стілець, komponуючи натюрморт з частиною інтер’єру (підлогою, на якій стоїть стілець, та зі стіною у кутку аудиторії, наприклад). Тканини, які компонуватимуться з геометричними формами, бажано взяти різні за тоном й розмаїті за фактурою. Розуміння того, як формуються складки в поєднанні з різними за формою предметами, є важливою складовою становлення конструктивно-просторового мислення. Набуття уміння передавати за допомогою рисувальної техніки матеріальність предметів та драперій, “виліпити” тоном їх об’єм, допоможе студентам підготуватися до виконання наступних завдань. Відчуття пропорцій, здатність побачити співвідношення і взаємодію між окремими складками та їхніми групами будуть закріплені студентами під час виконання вже першого завдання. А в подальшому навчанні це допоможе краще зрозуміти, як одяг облягає форму тіла, коли малюватимуть людину в одязі.

Завдання II

Друге завдання “Рисунок голови екорше” закріплює знання будови голови, розпочате на першому курсі. Після вивчення черепа людини важливо зрозуміти, які м’язи формують голову та її деталі. Рисуючи голову людини, необхідно знати, які м’язи та їхні групи “відповідають” за той чи інший рух. Не зайвим буде нагадати студентам, де саме ці м’язи кріпляться на черепі.

Синхронно із заняттям з пластичної анатомії студенти мають отримати цілісні знання про будову людської голови. Вивчення м’язів голови по-

легшить виконання наступних завдань, зокрема таких, як “Рисунок неканонічної гіпсової голови”, “Голова натурника” тощо. Рисування голови екорше навчить правильно передавати рухи та повороти голови людини, а також її міміку. Під час такого рисування перед студентами неодмінно постане ряд питань. Складність завдання полягає в тому, що голова має нахил вперед та в бік. Через підняту праву руку горизонтальна вісь плечового пояса теж має нахил. Компонуючи зображення, з урахуванням оптичного центру аркуша, треба враховувати рухи та повороти наявних форм. Обов’язково потрібно розташувати на аркуші плечовий пояс, шию та голову, вірно зображуючи їхні “зв’язки”, нахили та кути.

Треба пояснити студентам як “працюють” основні м’язи шиї, грудинно-ключично-сосковидні та капюшонні м’язи. Це сприятиме належному рисуванню голови у будь-якому повороті, розумінню будови плечового пояса, шиї та їхнього зв’язку з головою, а також усвідомленню того, як скорочення згаданих м’язів впливатиме на рухи та повороти форм.

Саме на етапі конструктивної побудови рисунка дуже важливо правильно “зв’язати” побудову голови та шиї і вірно, враховуючи повороти цих форм, “посадити” їх на плечовий пояс. На початку побудови рисунка необхідно нагадати студентам, що центральною точкою під час побудови голови є перенісся. Від нього починаємо “підрахунок” відстаней та “прив’язку” основних “площин” обличчя та голови в цілому і деталей на них.

Коли рисуємо голову з плечовим поясом, ще однією точкою побудови слугує яремна ямка. Від неї вибудовуємо плечовий пояс та шию. Пояснюємо студентам, що вивчаючи постать людини на старших курсах, яремна ямка буде центром побудови фігури. Вертикальна вісь та проекція центру ваги постаті людини на площину, на якій вона стоїть, пройде саме через яремну ямку.

Будуючи голову екорше, студенти мають стежити за напрямом середньої лінії та горизонтальних осей на передніх площинах голови, шиї, грудної клітки — це забезпечить належне поєднання основних форм та розміщення на них деталей.

Гіпсову голову екорше освітлюють софітом — штучне освітлення активніше виявляє її загальний об’єм та деталі. Моделюючи основні форми тоном, обов’язково треба показати різницю в їх освітленні, яка неодмінно виникає через те, що вони знаходяться під різними кутами та перебувають на різних відстанях від джерела світла. Крім того, середня лінія, яка проходить по шиї, знаходиться глибше, ніж середня лінія, що проходить по “площині” обличчя. Це треба враховувати, відпрацьовуючи рисунок тоном, аби досягти враження, що шия знаходиться “глибше” в просторі, ніж обличчя.

Завдання III

Третім завданням “Рисунок гіпсової голови з фрагментами інтер’єру” — передбачено продовжити розпочате на першому курсі вивчення голови людини й архітектури, тобто поглиблювати фахові знання та вміння під

час навчання на другому і третьому курсах. Якщо на першому курсі студенти малювали череп, “конструктивну голову” (так звану “обрубковку”) та канонічну голову, аби вивчити конструктивну та анатомічну побудову голови людини, а зображуючи деталі архітектури (капітелі, розетки, різні геометричні форми та драперії) — розвинути відчуття пропорцій, ритму, здатність відобразити матеріальність різних предметів, їхні фактури, текстури, то на другому курсі виконуються складніші постановки.

“Рисунок гіпсової голови в інтер’єрі” у I семестрі другого курсу має збагатити конструктивне та просторове мислення майбутніх архітекторів. Важливо, що попередньо отримані уміння та знання з рисування голови використовуються студентами при вивченні особливостей відображення інтер’єру. Це значущий етап в опануванні професії архітектора. Зображення неканонічної голови в інтер’єрі — досить складне завдання передусім тим, що необхідно співставити розміри голови з пропорціями інтер’єру та його елементами, виконати перспективну побудову простору і деталей, що його наповнюють. Крім того, зображення неканонічної голови має ряд непростих особливостей: це і пропорційні виміри, і загострені риси характеру моделі, і можливі складні повороти та нахили голови.

Оскільки голова в просторі інтер’єру буде порівняно невеликого розміру і студенти споглядатимуть її з більшої відстані, зображати її слід дещо узагальнено, опускаючи дрібні деталі. Це потребує підвищеної уваги як на етапі komponування голови й елементів інтер’єру на площині аркуша, так і під час побудови рисунка та подальшого моделювання голови тоном.

До початку виконання запропонованого завдання студентам необхідно пояснити логіку послідовності побудови постановки: спочатку означаються конструктивні складові інтер’єру — підлога і стіни, затим вибудовується постамент на площині підлоги, а вже далі зображується голова на постаменті. Треба уважно стежити, щоб студенти правильно вибудували простір інтер’єру, а також означили відстані між предметами. Саме на цьому етапі роботи студенти припускаються найбільше помилок. Наприклад, зображують постамент і голову так, наче вони “врізаються” в стіну, або рисують площину підлоги і предмети, що на ній стоять, так, наче дивляться на них з різних точок зору.

Отож, студенти, виконуючи завдання, мають навчитися порівнювати та відчувати пропорції, сприймати форму в просторі. Як казав видатний художник і педагог В.Фаворський “малюючи деталі голови — дивись на всю голову, малюючи голову — дивись на всю фігуру, малюючи фігуру — дивись на неї разом з простором, який її оточує”. За допомогою виконаного завдання студенти навчаються сприймати натуру саме так, як учив великий майстер. До того ж, студентам потрібно пояснити, як зобразити вертикальну та горизонтальну осі голови при її нахилі та повороті, як нарисувати це в перспективному скороченні, а також простежити, щоб перспективна побудова голови, постаменту, підлоги, стін виконувалися з урахуванням лінії горизонту та точок сходу на ній.

На етапі роботи тоном важливо передати відчуття простору. Необхідно порівнювати тональні співвідношення на передньому плані та в глибині інтер’єру, не забуваючи, що голова є основним елементом рисунка. Наразі відпрацьовувати голову слід більш ретельно, ніж просторові плани інтер’єру. Моделюючи голову тоном, студенти мають стежити за тим, як фон “контактує” з формою голови та постаменту, в яких місцях утворюються тональні контрасти, а в яких форма списується з фоном. Споглядаючи форму та її оточення таким чином, студенти не зроблять помилок при передачі світла і тіні на голові та інших предметах, правильно виявлять об’єм і тональні ефекти, що неодмінно підвищить художню якість й естетичний вигляд їхніх робіт. Потрібно наполягати, щоб студенти протягом усієї роботи над цим завданням сприймали голову разом з простором інтер’єру.

Корисно зупинитися на поясненні особливостей рисування саме неканонічної голови. При цьому доцільно було б показати учням зразки студентських робіт на цю тему та книжки з пластичної анатомії. Наочно на зразках пояснити поступове, поетапне ведення рисунка, як після komponування рисунка вибудовуються повороти основних об’ємів голови, шиї, плечового поясу, постаменту та форм інтер’єру. Окремо варто зосередити увагу на анатомії, щоб студенти зрозуміли, як працюють та взаємодіють ключиці та лопатки при поворотах плечового поясу, як при поворотах голови працюють м’язи шиї. Для кращої передачі характерних рис та психології моделі варто пояснити, як групи м’язів обличчя відповідають за той чи інший мимічний рух тощо. Подальші завдання щодо вивчення неканонічної гіпсової голови та паралельне вивчення голови на заняттях з пластичної анатомії допоможуть у майбутньому успішно впоратись з рисуванням голови живого натурника.

Умови виконання завдань

Щоб вдало і вчасно засвоїти програму з рисунка та її вимоги, студенти другого курсу мають отримати на вступній лекції інформацію щодо строків та умов виконання завдань. У першому семестрі за навчальною програмою треба виконати три довгострокові постановки. Крім того, у години, передбачені для самостійної роботи, студенти мають працювати над короткочасними рисунками та начерками. Робота над довгостроковими завданнями у цьому семестрі проводиться в приміщенні академії. У зв’язку з цим необхідно використовувати штучні джерела освітлення, направляючи їх на постановки так, щоб світлом і тінню якнайкраще виявити форми, їхні об’єми та навколишнє середовище. У третьому завданні “Голова Давида в інтер’єрі” можна поєднати штучне освітлення софітом з природнім, коли сонячне світло проникатиме в приміщення через вікно. Таке поєднання ускладнить завдання, але зробить освітлення голови та інтер’єру більш ефективним.

Основним художнім матеріалом, яким виконуються довгострокові завдання на другому курсі, як і раніше, залишається графітний олівець.

Пояснюється це необхідністю ретельного вивчення форми на першому та другому курсах, потребою оволодіння законами передачі об'єму та простору за допомогою світла і тіні, набуття уміння методично правильно працювати тоном. Наразі студенти повинні вільно володіти й іншими рисувальними матеріалами. Розвивати технічні навички щодо оволодіння м'якими матеріалами (вугіль, соус, сангіна), тушшю (пером, пензлем) тощо вони можуть, виконуючи короткострокові завдання перед кожною довгостроковою постановкою та готуючи ескізи до них. Крім того, користуватися різними матеріалами студенти можуть в години, відведені для самостійної роботи. На своєму курсі я визначаю час у певні дні протягом семестру, коли ставлю нові завдання та оглядаю рисунки, виконані студентами самостійно.

Формат довгострокових постановок — половина стандартного аркуша, тобто 70×50 см. Розмір паперу зумовлений технікою виконання. Саме такий формат дає змогу у відведений час виконати завдання графітним олівцем.

Студентам, які успішно виконують довгострокові завдання, за їхнім бажанням можна дозволити в одному з рисунків вільно вибрати матеріал виконання. Залежно від їхнього вибору може бути змінений і формат рисунка. Якщо це м'який матеріал, можна взяти аркуш більшого розміру і, навпаки, якщо рисунок виконуватиметься тушшю і пером — меншого. Можливість експериментувати, випробовувати нові технічні прийоми відображення матеріальності різних предметів, драперій, гіпсових форм прискорить засвоєння знань та професійних навичок щодо виконання поставлених перед студентами задач. Зміна техніки виконання зробить навчання студентів більш привабливим і змістовним. В кінці завдання буде цікаво порівняти цей рисунок з іншими, виконаними графітним олівцем. Однокурсники матимуть змогу побачити досягнення своїх колег, вчитимуться самоорганізованості та винахідливості в роботі.

Використання різних технічних матеріалів під час роботи над короткостроковими рисунками та ескізами впродовж семестру підготує студентів до роботи на пленері в кінці навчального року та до виконання завдань на старших курсах, коли вивчення різних рисувальних технік та матеріалів стане обов'язковим.

Коротка характеристика завдань

I. Прості геометричні форми з драперіями.

Формат рисунка — 0,5 аркуша. Техніка виконання — папір, графітний олівець. Штучне освітлення. Термін виконання — 13 годин.

II. Голова екорше.

Формат рисунка — 0,5 аркуша. Техніка виконання — папір, графітний олівець. Штучне освітлення. Термін виконання — 13 годин.

III. Рисунок гіпсової голови з фрагментами інтер'єру.

Формат рисунка — 0,5 аркуша. Техніка виконання — папір, графітний олівець. Штучне освітлення. Термін виконання — 14 годин.

Іл. 1. Студентська робота.
Прості геометричні форми з драперіями

Іл. 2. Студентська робота.
Голова екорше

Іл. 3. Студентська робота.
Рисунок гіпсової голови
з фрагментами інтер'єру

Мотивація виконання завдань та оцінка студентських робіт

Студенти мають розуміти, яким чином робота над кожним завданням допомагатиме в опануванні ними професією архітектора. Велике значення при цьому мають наочні матеріали, посібники, підручники і особливо ті, що розраховані на виховання саме художників-архітекторів. Неабиякою наочною допомогою є також твори їхніх попередників, що зберігаються у фондах та книжки й альбоми в бібліотеці НАОМА. При необхідності можна використовувати комп'ютери в комп'ютерному класі та Інтернет, щоб донести до студентів необхідну інформацію.

На заняттях з рисунка і зокрема на початку кожного завдання бажано звертати увагу студентів на зразки, які в правильній методичній послідовності виставлені у рисувальному класі та на кафедрі рисунка НАОМА. Добре, якщо викладач у процесі ведення постановок приносить зразки студентських робіт з фондів академії та зверне увагу студентів на те, що ці зразки можна копіювати в копіювальному класі кафедри рисунка.

З власного досвіду знаю, що заохотити студентів до роботи допомагає показ альбомів видатних художників та архітекторів, а також наочних посібників з рисунка. Важливим моментом у роботі викладача зі студентами є й показ книжок з пластичної анатомії та з перспективи і одночасні коментарі до них. Ці приклади наочності і розуміння наскільки важливим підґрунтям вони є в оволодінні знанням спонукають студентів до самостійної роботи в бібліотеці.

Для зміцнення художньої дисципліни по закінченні кожного завдання слід практикувати оцінку студентських робіт викладачами, які ведуть рисунок. А в кінці семестру проводиться підсумкова оцінка студентських робіт кафедрою рисунка. При цьому важливою акцією є організація виставки студентських робіт перед оцінкою в кінці семестру. Оформлюючи та виставляючи свої роботи, студенти навчаються поважати свій труд та шанобливо ставитись до творів колег. Це є важливим елементом набуття ними художньої культури.

**ЗАДАНИЯ ПО РИСУНКУ НА II КУРСЕ
ФАКУЛЬТЕТА АРХИТЕКТУРЫ НАОМА***Тарас Гончаренко*

А н н о т а ц и я .

К л ю ч е в ы е с л о в а :

**ЗАВДАННЯ З РИСУНКА НА II КУРСІ
ФАКУЛЬТЕТУ АРХІТЕКТУРИ НАОМА***Taras Goncharenko*

А н н о т а т і о н .

Key words:

УДК

Оксана Стратійчук

*доцент кафедри графічного дизайну
Київського державного інституту декоративно-прикладного
мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука (КДІДПМД)*

Практичні заняття з курсу “Графічні техніки” на II–III курсах КДІДПМД ім. М. Бойчука

Анотація. У статті висвітлюються особливості виконання навчальних завдань у техніках високого друку, описано відповідні засоби й техніки їхнього виконання.

Ключові слова: високий друк, гравюра, ксилографія, ліногравюра.

Дисципліна “Графічні техніки” є однією з профілюючих дисциплін при підготовці фахівців графічного дизайну. Предмет її вивчення — освоєння знань і набуття практичних навичок з техніки роботи в різних графічних матеріалах. Дисципліна включає курс “Вивчення високого та глибокого друку у тиражних і графічних техніках”.

Метою курсу є узагальнення та систематизація набутого досвіду, надання знань та практичних навичок у виконанні робіт у техніках високого друку.

ВИСОКИЙ ДРУК**Техніки високого друку**

Високий друк є найдавнішою та найпростішою графічною технікою. Це один з трьох основних видів друку. Суть його в тому, що штрихи й лінії награвійованого рисунка виступають на поверхні дошки вище пробільних частин, які не друкуються на папір. Під час друку фарба наноситься на виступаючі елементи форми за допомогою вала. З часом техніки високого друку розвивались, щоб задовольняти нові запити суспільства. До технік високого друку належать гравюра на дереві (ксилографія: поздовжня (обрізна) та поперечна), ліногравюра та гравюра на пластику чи картоні, а також деякі інші техніки, про які йтиметься нижче.

У техніках високого друку після перенесення композиції на поверхню форми, механічними чи хімічними методами усуваються ті частини рисунка, що мають залишитись незадрукованими. Фарбу приймають об'ємні частини і лише вони під впливом тиску верстата віддруковуються на папері.

Друк можна виконати вручну чи за допомогою верстата. Основні засоби виразності у високому друці — це лінія і пляма, зображення зазвичай позбавлене глибини. А на звороті відбитка можна побачити рельєф, що утворюється під час друку.